

NOTE ETIMOLOGICE

Tiberiu PLETER

Nămet(e)

Într-o lucrare lexicografică apărută cu doi ani în urmă, Sorin Paliga¹ include apelativul *nămet(e)* din dacoromână în clasa cuvintelor aparținând fondului lexical autohton (traco-dac), considerându-l un derivat substantival străvechi, preindo-european, provenit de la o rădăcină adjectivală **am-*, reconstituită de *domnia-sa*, căreia îi atribuie semnificația 'alb', 'strălucitor' ('white, bright'; vezi în lexicon s.v. *omăt*, p. 146). După părerea noastră, interpretarea oferită de autor nu poate fi acceptată din câteva motive. Primul ar fi acela că nici fonetic, nici semantic **am-* nu se potrivește cu apelativul românesc în discuție (*năm-<am-?*). Al doilea motiv constă în faptul că, în principiu, un radical adjectival, fie el și străvechi – care nu deține statutul de semn lingvistic propriu-zis, ci doar pe acela de element segmental al semnului, de morfem constitutiv al unui adjectiv – nu poate forma singur baza de derivare a unui substantiv, adică a unei entități lexicale posedând însușirea de semn. Al treilea motiv de neacceptare a interpretării autorului rezidă în faptul că *domnia-sa* nu ne spune nimic cu privire la statutul morfematic al secvenței fonetice finale *-et(e)* a cuvântului românesc în discuție, la raportul în care aceasta se află cu radicalul adjectival, ridicat la rangul de etimon pentru întreg lexemul românesc.

În realitate, apelativul *nămet(e)*, cu semnificația 'ormă de zăpadă, troian' nu reprezintă cătuși de puțin un neoașism, ci este un împrumut lexical din slava meridională, asupra căruia a atras atenția încă mai demult Gheorghe Mihăilă². Slavistul român evidențiază existența atât în bulgară, cât și în sârbă și croată a substantivului cu fonetism și sens identice cu cele ale apelativului românesc: bg. *намет*, sb, cr. *namet*, întemeindu-și afirmațiile pe cercetarea unor surse lexicografice fundamentale pentru

¹ *Etymological Lexicon of the Indigenous (Thracian) Elements in Romanian*, București, Editura Fundației Evenimentul, 2006: *nămet* (p. 142) și *omăt* (p. 146).

² Vezi *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Ed. Academiei, 1960, p. 104; vezi, de asemenea, de același autor, *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, pp. 52, 76.

cunoașterea împrumuturilor lexicale sud-slave din dacoromână¹, neluate în seamă de S. Paliga. În lucrarea sa, G. Mihăilă remarcă faptul că și în alte arii lingvistice slave este întâlnit cuvântul, de pildă în limba rusă, ca termen dialectal (*намѣт* 'troian de zăpadă'), iar cu sens modificat în limbile ucraineană (*намет*) și polonă (*namiot*)². La comentariul lui G. Mihăilă ar mai fi de adăugat faptul că apelativul se întâlnește și în slovenă, sub forma *namèt, -éta* (s.m.), fiind însă rar întrebuintat. La articolul respectiv din dicționarul explicativ al Academiei Slovene, pentru ilustrarea înțelesului cuvântului este citată sintagma *visoki snežni nameti* 'nămeți înalți de zăpadă'³. Cuvântul nu este necunoscut nici limbii cehe literare, în care apare sub forma *námět* (sg. G. *-měte*, s.m.), cu sensul de 'nămete de zăpadă', fiind consemnat ca atare în dicționarul Academiei Cehoslovace de Științe și explicat prin sinonimele *závěj* și *návěj*. Autorii dicționarului citează sintagma *sněhové náměť* 'nămeți de zăpadă', aflătoare într-o scriere a prozatoarei clasice cehe din secolul al XIX-lea, Karolina Světlá⁴. În limba slovacă lipsește postverbalul **námēt* al verbului *namiasť* 'a îngrămădi prin măturare' (*metením nahromadit*'), în locul său fiind utilizat apelativul *návej* – derivat regresiv al verbului *naviat*' (pf.) 'a sufla troienind zăpada (despre vânt)': *návej snehu* 'troian, morman de zăpadă'. Înțelesul verbului *namiasť* este explicat prin sinonimele *naviat*', *nafúkat*'⁵.

În încheierea comentariului nostru, se cuvine precizat faptul că la baza postverbalului sl. com. **nametъ* 'nămete, troian' – existent, cum s-a văzut mai înainte, în slava meridională și în cehă, în forme fonetic apropiate – a stat verbul perfectiv sl. com. **namesti, *nameto* 'a ninge viscolit, aglomerând zăpada într-un loc'. Acest verb conține prefixul **na-*, al cărui specific era și acela de a reda ideea de îngrămădire, de aglomerare, de așezare în morman (cf. pentru sens verbele de aspect perfectiv din ceha contemporană *nahromadit* 'a îngrămădi, a aduna la un loc grămadă', *naložit* 'a încărca, a pune unul peste altul', *nanosit* 'a depune strat peste strat', *navršit* 'a aduna în morman' ș.a.). Verbul imperfectiv neprefixat de la care acesta s-a format, sl. com. **mecti, *meto*,

¹ Între acestea, pentru bulgară figurând Naiden Gherov, *Речник на българския език с тълкуване речите на български и на руски*, III (Л-О), Sofia 1899, p. 40, iar pentru sârbă și croată, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, VII, Zagreb, 1901-1910, s.v. *naměsti* și *námet* (s.m.), p. 433. Vezi, de asemenea, Petar Skok, *Ētimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II (k-poni), Zagreb, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, 1972, s.v. *městi*, p. 410 și urm., *námet*, p. 411.

² În dicționarul explicativ al limbii polone, realizat de I. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, III (N-Ó), Varșovia, nesemnlat de G. Mihăilă, sv. *namiot* (p. 101) apare explicația 'grămadă de vreascuri, de pietre și de lemne pe vechile vetre de foc' (pol.: *'stos chróstu kamieni, drzewa na starych zgliszczach*').

³ Cf. Akademija znanosti in umetnosti, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, II (I-Na), Ljubljana, izd. AZU, 1975, s.v. *namèt*, p. 948.

⁴ Cf. Československá akademie věd, *Slovník spisovného jazyka českého*, II (N-Q), Praga, Ed. ČSAV, 1960, s.v. *námět*, p. 62.

⁵ Cf. Slovenská akadémia vied, *Slovník slovenského jazyka*, II (l-o), Bratislava, 1960, s.v. *návej*, p. 302.

a cărui rădăcină se regăsește în secvența fonetică terminală *-met* a apelativului românesc în discuție, avea, la rândul său, pe lângă cele două sensuri principale 'a mătura' și 'a arunca, a azvârli' și pe cel secundar de 'a fulgui, a viscoli, a cădea intens zăpadă' – sens dezvoltat probabil pe cale metaforică de la primul: 'a mătura (despre vânt)'. Această trăsătură semantică este evidențiată de lingvistul ceh Václav Machek, în dicționarul etimologic al limbii cehe, pe baza exemplelor *snih se mete* (refl.) 'ninge abundant', *mete sněhem* 'fulgăiește, viscolește'¹, precum și de František Kopečný, care într-o lucrare consacrată fondului lexical comun tuturor limbilor slave actuale² apelează, pe lângă exemplele din cehă și slovacă (*snih se mete*, slc. *sneh mete*), și la sintagma predicativă *sneg mete* din sârbă și croată. În trecutul limbii cehe, de la *mesti*, *metu* s-a creat derivatul verbal ipf. *meteliti se* 'a fulgui, a viscoli', de la care prin sufixare a apărut *metelice* (s.f.) 'viscol, furtună de zăpadă'. Cu același sens substantivul figurează și în rusă (*метель*, *метелица*), dar dicționarele explicative ale limbii ruse nu consemnează și existența verbului – bază al acestuia.

Omăt

După opinia noastră, nici acest apelativ³ nu poate fi considerat ca aparținând fondului lexical autohton (traco-dac) al limbii române din motive asemănătoare cu cele expuse în legătură cu *nămet(e)*: rădăcina adjectivală **om-*, investită de autorul lexiconului cu semnificațiile 'alb' ('white') 'strălucitor' ('bright'), nu deține însușirea de semn lingvistic autonom, în consecință ea însăși neputând servi ca bază de derivare a substantivului dr. *omăt*. De asemenea, lipsesc referirile privitoare la statutul morfematic al secvenței fonetice finale *-ăt* (segmentarea *om-ăt* aparține în exclusivitate autorului lexiconului), precum și la raportul în care această secvență fonetică se află cu morfemul premergător *om-*.

Considerăm că și în acest caz este pe deplin valabilă explicația propusă de G. Mihăilă în lucrarea sa, menționată mai înainte, potrivit căreia dr. *omăt* reprezintă un derivat regresiv creat în interiorul limbii române de la verbul *a omăta* 'a troieni', împrumutat din bg. *омема*, *омумам*, caracterizat prin sensurile 'a mătura (despre vânt)', 'a îngrămădi măturând ceva (zăpada, de pildă)' < sl. com. pf. **omesti*, **ometo*. Potrivit părerii lui G. Mihăilă postverbalele sb., cr. *òmet*, ucr. *omem* și rus. *omëm* create de la **omesti* au alte sensuri și nu pot fi luate în considerare la stabilirea etimologiei

¹ Etymologický slovník jazyka českého, Praga, Ed. Academia, 1962, s.v. *mesti*, p. 361.

² Základní všeslovanská slovní zásoba, Praga, Ed. Academia, 1981, s.v. *mésti*, p. 201.

³ Cf. Paliga, *op. cit.*, s.v. *omăt*, p. 146.

apelativului românesc¹. În dicționarul său etimologic, P. Skok vede o legătură a postvb. sb., cr. *omet* cu dr. *omăt* 'zăpadă' ('snijeg'), dar nu intră în amănunte².

Reprezentând un derivat perfectiv de la sl. com. **mesti*, amintit mai înainte, vb. **omesti*, *ometo* avea fără îndoială nu numai înțelesul de 'a mătura, adunând la un loc', ci și pe cel de 'a ninge de jur împrejur, a cădea zăpada în jur', conferit de semnificația prefixului perfectivizator *o-*.

Simeria

Potrivit lui S. Paliga, toponimul *Siméria* ar fi, de asemenea, de origine autohtonă (traco-dacică), invocându-se ca argument faptul de a conține fonetismul *sim-*, ocurent în seria de toponime *Someș*, *Șimand*, *Șimian*, *Șimleu*³.

Neputându-ne pronunța asupra chestiunii dacă simpla încadrare a unei unități toponomastice într-o clasă constituită din alte unități toponomastice mai mult sau mai puțin asemănătoare fonetic reprezintă sau nu o dovadă peremptorie a apartenenței acelei unități la substratul lexical traco-dacic, ne limităm aici a menționa faptul că, în cazul toponimului Simeria, explicarea provenienței sale trebuie căutată în altă parte. După părerea noastră, pentru a nu isca nedumeriri, S. Paliga ar fi trebuit să precizeze neapărat că nu are în vedere numele actualului oraș Simeria, din județul Hunedoara, ci pe acela al comunei vecine *Simeria Veche*, aflată la aproximativ 2 km est, în apropierea malului drept al râului Strei („Streiul Mare”), nu departe de vărsarea acestuia în Mureș. Precizarea nu era superfluă, deoarece Simeria de astăzi a luat ființă abia în perioada 1866-1870, ca o colonie a lucrătorilor aduși în zonă pentru construirea căii ferate Arad-Alba Iulia, cu ramificația Simeria-Petroșani, ca și pentru edificarea altor obiective ale viitorului nod de cale ferată (depoul și atelierul de reparat locomotive, atelierul de reparat vagoane de marfă, stația de călători și cea de triaj, locuințe pentru mecanicii de locomotivă, pentru personalul de mișcare, revizie și de întreținere a căii de rulare etc.). Teritoriul lipsit de populație stabilă dinaintea întemeierii coloniei purta denumirea maghiară *Piski*, folosită glumeț și astăzi de locuitori, reprezentând o veche abreviere a adjectivului *püspöki* 'episcopal' (< *püspöki ága* 'domeniu episcopal' – sintagmă atestată în forma latină „terra Pyspuki” într-un document din anul 1276⁴).

Numele comunei *Simeria Veche* – în perioada medievală un sat în care își avea reședința o familie aparținând micii nobilimi maghiare, locuit, firește și de o populație

¹ *Împrumuturi vechi sud-slave...*, p. 104.

² Cf. *Etimologijski rječnik*, p. 412.

³ Cf. Paliga, *op. cit.*, s.v. Simeria (p. 175), *Someș* (p. 177), *Șimand*, *Șimian*, *Șimleu* (p. 182).

⁴ Cf. Radu Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 140.

românească – provine de la numele maghiar al patroanei sacre a bisericii româno-catolice din sat: *Szent Mária* 'Sfânta Maria'. Procedul de formare a unor asemenea nume topice n-a fost singular în regiune, o dovadă constituind toponimul *Sântimreu* (< magh. *Szent Imre*) al unei vechi aşezări rurale, dispărută, aflată odinioară în zona cursului inferior al râului Strei¹.

Résumé

L'auteur de ces notes considère inacceptable l'interprétation étymologique des noms *nămet(e)* 'congère, amas de neige entassé par le vent' et *omăt* 'neige' du dacoroumain, proposée par le slavisant Sorin Paliga dans un volume publié en 2006 (voir supra la note 1), selon lequel les deux mots appartiendraient au substrat lexical thraco-dace de notre langue. Au contraire, à notre avis reste toujours valable l'explication formulée par le slavisant Gheorghe Mihăilă dans son livre de lexicologie slavo-roumaine publié en 1960 (voir supra la note 2), selon laquelle le mot *nămet(e)* représente un emprunt lexical de facture populaire à la langue slave méridionale. En effet, il s'agit d'un dérivé régressif verbal bulgare *намем* 'congère', existant aussi sous la forme *намет* 'id.' dans les langues serbe et croate (<sl. *nameto*, à l'inf. *namesti*). En ce qui concerne le nom dialectal *omăt*, selon l'opinion de G. Mihăilă celui-ci représente un dérivé régressif verbal créé à l'intérieur de la langue roumaine du verbe-base *a omăta* 'neiger', emprunté lui aussi à la langue bulgare (*омета, омутам* 'id.').

A son tour, le toponyme *Simeria* (localité dans le département de Hunedoara, fondée entre les années 1866-1870) n'a aucun rapport avec le domaine lexical thraco-dace. Son origine se trouve dans le syntagme dénominatif hongrois *Szent Mária* 'Sainte Marie' qui désigne la sacre protectrice de l'église romano-catholique dans la localité voisine *Simeria Veche*.

¹ Cf. Popa, *op. cit.*, p. 143.